

Hva er forbrukernes forventninger til trygg mat – og hvordan skal dette ivaretas?

Refleksjoner etter 23 år med EØS

Unni Kjærnes

Forbruksforskningsinstituttet SIFO

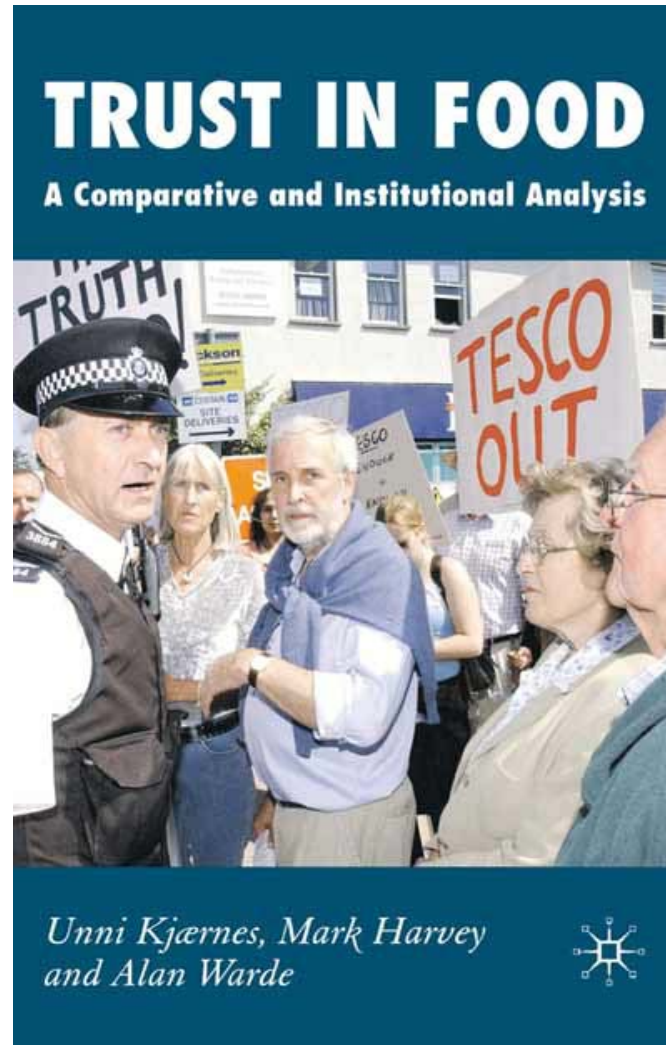
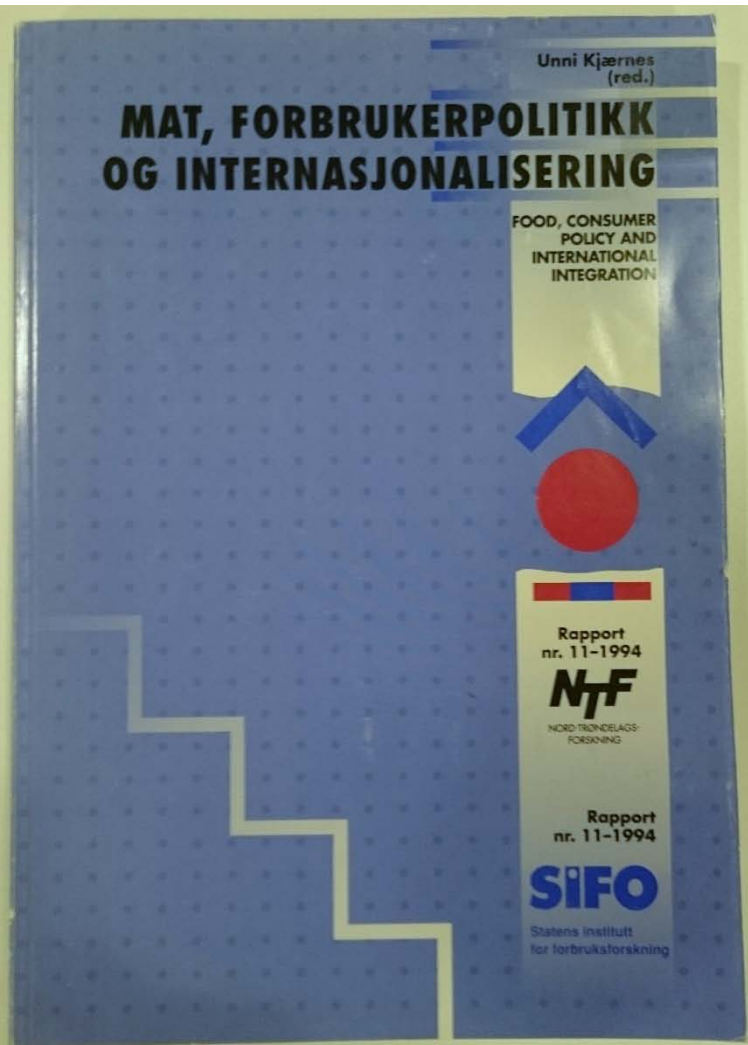
Høyskolen i Oslo og Akershus

Endringer? Påvirkning? Lærdommer?

- Mattrygghet på den politiske dagsorden
- Folks bekymringer og forventninger – har de endra seg?
- Bedre eller dårligere forbrukerbeskyttelse?
- Endret trygghetsregime?
- Forbrukerstemmer i mattrygghetspolitikken?

Bakgrunn

Utredning
fra 1994

Europeisk
studie
2002-2007

Mattrygghet på dagsorden i Europa på 1990-tallet

- Skandaler og protester
  - Salmonella
  - Tilsetningsstoffer
  - GMO
  - Kugalskap (og skrapesyke)
- Sentralt tema i antiglobalisering og mot EU
- Taushet eller beroligelse fra myndigheter og eksperter
- Reaksjoner
  - I markedet, i mediene, i politikken, noen ganger i gatene
  - Spørsmålstegn ved matkontrollens legitimitet
- Handler om mistillit - med stor politisk kraft
  - Viktig for politisk mobilisering av folk som forbrukere
  - Mer andre steder enn i Norge

Sound bite: former agriculture minister John Gummer and his four-year-old daughter Cordelia tuck into burgers in that infamous 1990 photograph

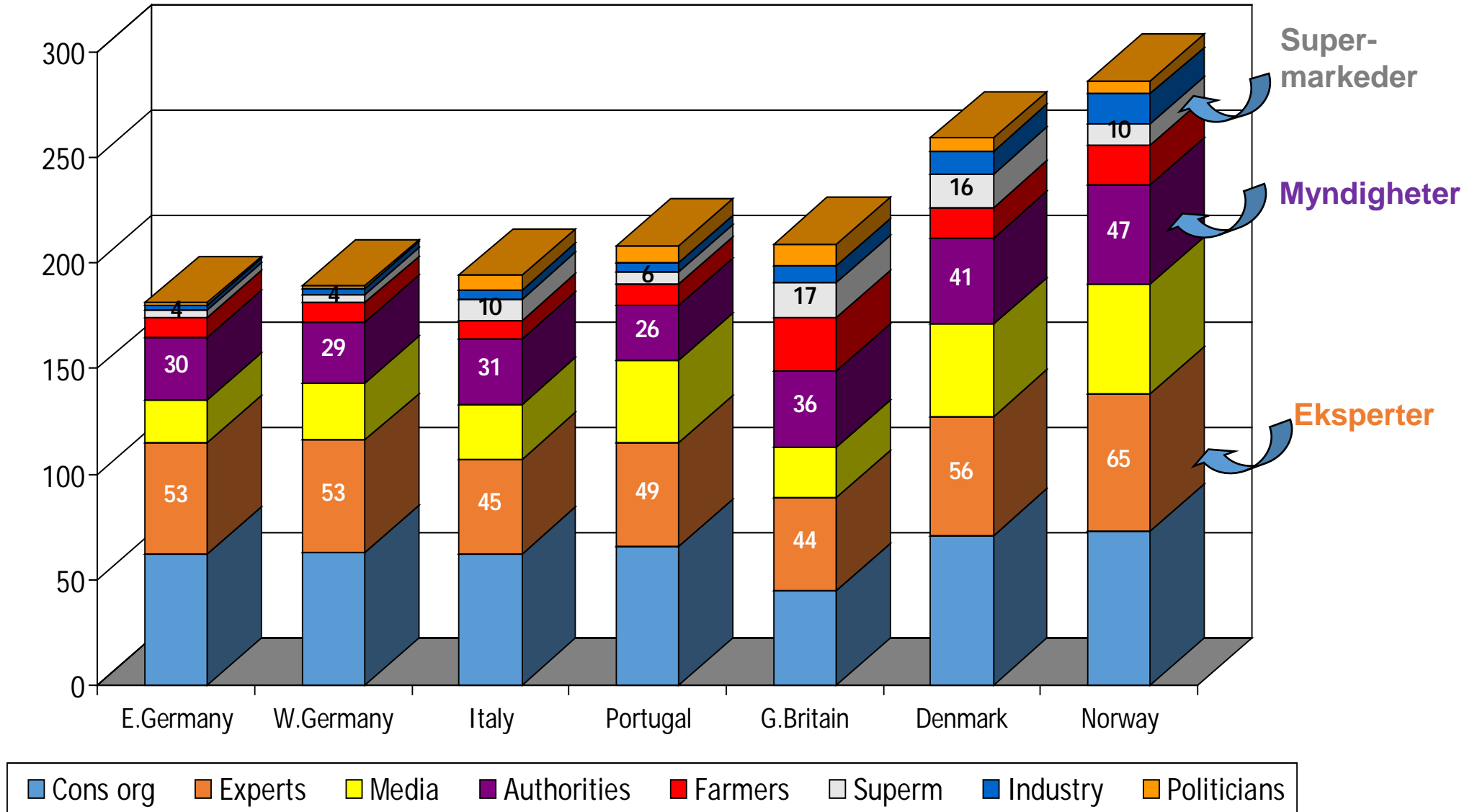

Folk bekymra seg for mange ting:
% som ser ulike saker som viktige for samfunnet

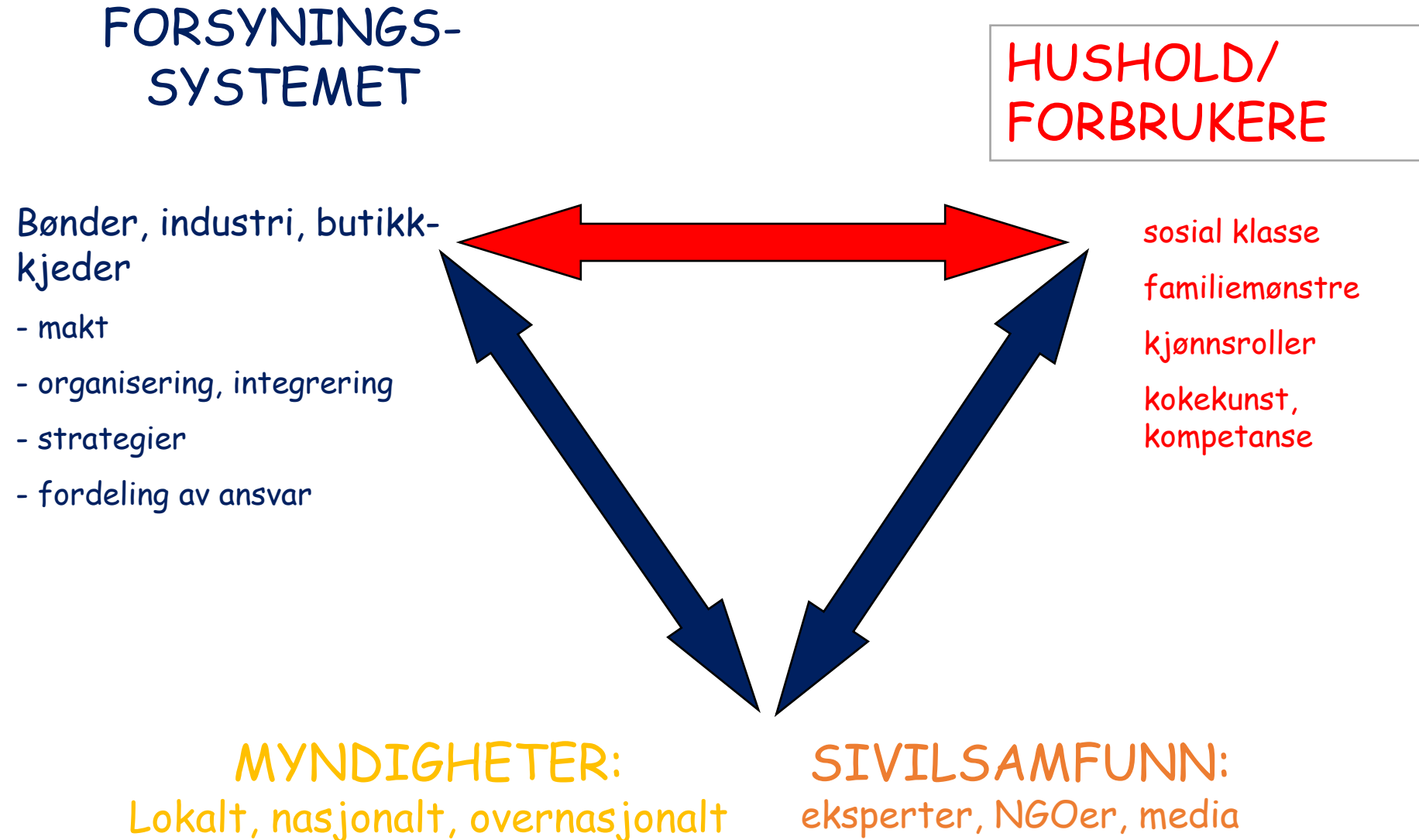
	Danmark	Norge	p
Matforgiftning (f.eks. Salmonella)	84	87	NS
Genmodifisert mat	63	75	***
Dyrevelferd	91	89	NS
Pesticider	87	82	**
Tilsetningsstoffer	80	77	NS
Matallergier	83	80	NS
Usunn mat	80	77	NS
Urimelige matvarepriser	56	68	***

- 1994-diskusjonen i Norge
  - Regelverket – ganske likt EU, redd for press fra storindustrien
  - Motstand mot handel med mat – hygieneproblemer
- Polarisert debatt – for/mot EU
  - Priser og vareutvalg satt opp mot helserisiko
  - Lite om problemer og konflikter i Norge
- Tillit til «det norske»

Se for deg en skandale med salmonella i kylling, ville følgende aktører ... si hele sannheten (%)

Tillit og samhandling

Det du trenger å vite om egget du spiser:

TILLITENS INSTITUSJONELLE GRUNNLAG

Statlig
beskyttelse

NO

DK

GB

DE

PT IT

Husholdets
kontroll

Differensiert
marked

Nordmenn: tillit til systemet

- o Standardisert mat – få, kjente merker («bulkregime»)
- o Vekt på pris og trygghet
- o Kjent teknologi
- o Stabile relasjoner
- o Myndighetene kontrollerer
- o Konsumentene beskyttes
- o Det er ikke «blind tillit»

Robust tillitssystem, men forutsetter stabilitet og enighet

Passive konsumenter

Det **du** trenger å vite om egget du spiser:

En norsk «kontrakt»

- Relativt høyere priser, begrensninger i utvalg og lite forbrukerinnflytelse

mot

- Høy forbrukerbeskyttelse og lite usikkerhet
- Allianse mellom primærprodusenter og forbrukere

Turbulente tiår

- Tillitskrise etter de mange skandalene, særlig kugalskap
- 2000 ble et vendepunkt
  - Kontrollarbeidet sentralt for å gjenopprette tillit
  - Sterk omorganisering av forbrukerbeskyttelsen
  - I EU
  - I mange land – ulike løsninger, særlig for sektortilknytning

«Omforente» svar på kriser og markedsendringer: et norsk trygghetsregime

- Fra 'sikkerhet' til '**trygghet**'
  - Risikokommunikasjon, ikke artikulering av mistillit
  - Sterkt koplet til norsk opprinnelse
- Uavhengighet av næringsinteresser bare for risikovurderinger
- **Harmonisering** av regelverk
- Vertikal samordning: **fra jord til bord**
- **Samordning** av kontroll og tilsyn: sentralisering/regionalisering
- Fra inspeksjon til systemkontroll og **privatisert ansvar**
- **Opprettholdt norsk begrensning av handel med kjøtt og melk**

Forbrukerstemmer i matpolitikken?

- Har nærmest forsvunnet
  - Forbrukere som et «marked»
  - En veldig produksjonsorientert agenda
  - Alliansen produsenter-forbrukere forsvunnet?
-
- Generell oppslutning om regimet, men lojalitet i markedet begrenset
  - Manglende kanaler inn til stadig mer konsentrerte beslutningsarenaer i marked og politikk (re Matmaktutredningen)
-
- Vet lite om hva folk mener – lite forskning

Avslutning

- Skifte i EU-debatten: integrasjon større effekt på arbeid enn forbruk eller forbrukersiden for svak og selgersiden for sterk?
- Mattrygghet under press?
  - EØS – sterk harmonisering av regler og tett kontakt med EU, ikke dramatisk for beskyttelsesnivå
  - Kontrollapparat mer effektivt, men vanskelig å håndtere uredelighet
  - Endringer i landbrukspolitikken: verdiskaping viktigere enn forbrukerhensyn?
  - Strukturendringer i matforsyningen
    - De store blir større, mer opptatt av aksjonærene enn forbrukernes ønsker, økt kompleksitet
    - Mer handel over landegrensene
  - Press på framforhandlede rettigheter? - TTIP ol
- Påvirkning
  - Folk kan mobilisere som forbrukere, mer i andre land
  - Kan ha stor politisk kraft
  - Trenger muligheter/kanaler for å uttrykke misnøye
  - Organisering viktig
- Tillit er bra, innflytelse bedre